

**Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет
Навчально-науковий інститут інноваційних освітніх технологій**

Кафедра адміністративного права та судочинства

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»:

на тему: «Фінансування соціальної сфери: правові основи»

Студентки групи: ПРз-31

Міськів Вікторія Русланівна

Керівник:

к.ю.н., доц. Вербіцька М.В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Тернопіль - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	5
1.1. Поняття та значення соціальної сфери.....	5
1.2. Джерела фінансування соціальної сфери: загальна характеристика.....	7
1.3. Роль держави у фінансуванні соціальних послуг та забезпеченні соціальних стандартів.	10
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ.....	14
2.1. Законодавча база фінансування соціальної сфери: аналіз основних нормативно-правових актів.....	14
2.2. Особливості бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні.....	16
2.3. Проблеми правового забезпечення фінансування соціальної сфери.....	18
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ.....	21
ВИСНОВКИ.....	24
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	26

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансування соціальної сфери є одним із ключових аспектів соціальної політики держави, спрямованим на забезпечення належного рівня життя громадян, реалізацію соціальних гарантій і стандартів. Соціальна сфера охоплює освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, культуру та інші суспільно значущі напрямки, що потребують значних фінансових ресурсів та ефективного правового регулювання. В умовах економічних викликів та необхідності підвищення соціальної справедливості питання фінансування цієї сфери набуває особливої актуальності.

Актуальність теми зумовлена необхідністю вдосконалення правових механізмів фінансування соціальної сфери в Україні, зокрема з урахуванням європейських стандартів і кращих міжнародних практик. Важливим є дослідження джерел фінансування, аналіз існуючих проблем та пошук шляхів їх вирішення для забезпечення стабільного розвитку соціальної сфери.

Ступінь наукової розробки. Питання фінансування соціальної сфери є актуальним та постійно привертає увагу науковців. Зокрема, у працях О.А. Грішнова, О. Длугопольського, А. Козар, Е.К. Зінь, М.А.Кальницька, В.І. Куценко, Г. В.Миськів, Н. І. Чапляк, Н.О. Григоришин, Н.В. Овчарова, І.М. Царук тощо.

Мета курсової роботи полягає в аналізі правових основ фінансування соціальної сфери, дослідженні законодавчих аспектів та визначенні напрямків удосконалення фінансового забезпечення соціальних послуг в Україні.

Для досягнення поставленої мети визначено такі **завдання**:

- розглянути поняття та значення соціальної сфери;
- проаналізувати джерела фінансування соціальної сфери;
- дослідити роль держави у фінансуванні соціальних послуг;
- вивчити законодавчу базу, що регулює фінансування соціальної сфери в Україні;

- оцінити ефективність бюджетного фінансування соціальних програм;
- визначити основні проблеми правового регулювання фінансування соціальної сфери;
- запропонувати шляхи удосконалення фінансування соціальної сфери в Україні.

Об’єктом дослідження є правові відносини, що виникають у процесі фінансування соціальної сфери в Україні.

Предметом дослідження є фінансування соціальної сфери: правові основи.

Методи дослідження включають загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) та спеціальні юридичні методи (нормативно-правовий аналіз, системний підхід, порівняльно-правовий метод), що дозволяють комплексно розглянути предмет дослідження.

Структура роботи складається з трьох розділів. У першому розділі розглядаються теоретичні основи фінансування соціальної сфери, у другому аналізується правове регулювання фінансування соціальної сфери в Україні, а третій розділ присвячений визначенню шляхів удосконалення фінансування соціальної сфери. Завершується робота висновками та списком використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

1.1. Поняття та значення соціальної сфери

Соціальна сфера є невід'ємною складовою національної економіки України та представляє собою комплексну систему, що характеризується постійною динамікою та трансформаційними процесами. В сучасних умовах ця система демонструє недостатню ефективність функціонування, що потребує детального аналізу та впровадження відповідних змін.

Варто зазначити, що термінологічне визначення поняття «соціальна сфера» в національному законодавстві залишається недостатньо конкретизованим. Аналіз наукової літератури свідчить про відсутність єдиного консенсусу щодо трактування цього терміну як серед вітчизняних, так і закордонних дослідників.

Дослідження теоретичних засад дозволяє виділити три основні підходи до розуміння соціальної сфери [3]:

1. Перший підхід - процесуальний, розглядає соціальну сферу через призму суспільних процесів та різноманітних форм соціальної активності, спрямованих на покращення якості життя населення.

2. Другий підхід - змістовий, зосереджується на внутрішньому наповненні та сутнісних характеристиках соціальної сфери як комплексного явища.

3. Третій підхід - інституційний, концентрується на вивченні організаційних структур та установ, діяльність яких спрямована на забезпечення соціального розвитку суспільства.

З точки зору процесуального підходу, соціальна сфера розглядається науковцями як система діяльності, спрямована на організацію суспільних процесів та забезпечення оптимальних умов життєдіяльності населення. Даний підхід включає організацію умов праці, побуту, дозвілля, особистісного розвитку

та демографічного відтворення. Важливо підкреслити, що соціальна сфера тісно взаємодіє з політичними, економічними, соціологічними та демографічними аспектами розвитку суспільства [12, с. 126].

В тому числі, важливо відзначити, що аналіз сучасних джерел демонструє різноманітність підходів до визначення поняття «соціальна сфера». Згідно з Великим тлумачним словником сучасної української мови та економічну енциклопедію, соціальна сфера визначається як комплекс галузей та організацій, що безпосередньо впливають на якість життя населення та рівень добробуту через надання послуг у сферах освіти, культури, охорони здоров'я та інших важливих напрямках суспільного розвитку [2, с. 1360].

Сучасні дослідники пропонують різні підходи до розуміння цього поняття. Зокрема, заслуговує на увагу двовимірний підхід до трактування соціальної сфери. У широкому розумінні вона розглядається як економічний сектор, що забезпечує виробництво, розподіл та споживання матеріальних благ, створюючи умови для всебічного розвитку суспільства. У вузькому розумінні соціальна сфера представляє собою сукупність напрямків життєдіяльності, що забезпечують задоволення різноманітних суспільних потреб та сприяють вирівнюванню якості життя населення різних регіонів [28].

Також, дослідження науковців показують, що соціальна сфера може розглядатися як система галузей, що визначають рівень життя населення та доступність основних благ, необхідних для розвитку особистості. При цьому важливо відзначити взаємозв'язок між соціальною сферою та формуванням людського капіталу [15].

Окремі науковці розглядають соціальну сферу через призму інвестицій у людський капітал, наголошуючи на важливості задоволення потреб людини незалежно від конкретних технологій надання соціальних послуг. Такий підхід підкреслює значення соціальної сфери як ключового фактора розвитку людського потенціалу та забезпечення суспільного прогресу [5, с. 132].

Якщо розглядати соціальну сферу з правової точки зору, то вона розглядається як простір реалізації соціальних прав людини та громадянина, що

закріплені в національному законодавстві та міжнародних правових актах. Ефективне функціонування соціальної сфери забезпечується через правові механізми соціального захисту, соціального забезпечення та соціального партнерства. Зокрема, соціальний захист розглядається як особливий соціально-правовий феномен, що включає систему правових норм та інститутів, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя та задоволення базових потреб населення [16].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить про багатогранність поняття «соціальна сфера» та його важливу роль у забезпеченні суспільного розвитку через створення належних умов для життєдіяльності населення та формування людського капіталу. З правової точки зору, соціальна сфера виступає як механізм реалізації та захисту соціальних прав, що підкреслює її значення у формуванні соціальної держави та забезпеченні соціальної справедливості.

1.2. Джерела фінансування соціальної сфери: загальна характеристика

Фінансування соціальної сфери є ключовим елементом забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку держави. Воно охоплює сукупність фінансових ресурсів та механізмів, спрямованих на підтримку та розвиток соціальних послуг, забезпечення соціального захисту та підвищення якості життя населення.

Світова фінансова наука і практика визначає певні джерела фінансування соціальної сфери, такі джерела фінансування ми передбачили на рис. 1.1. З огляду на даний рисунок важливо відзначити, що представлена класифікація відображає широкий характер фінансування соціальної сфери, що відповідає сучасним теоретичним концепціям соціальної економіки.

Тим не менше, на нашу думку, в сучасній Україні система фінансування соціальної сфери характеризується різноманітністю джерел, проте відсутністю

системного підходу до їх організації та координації. Структура соціальної сфери включає установи різних форм власності та механізмів фінансування.

Рис. 1.1. Джерела фінансування за системою світової науки

Примітка. Побудовано автором на основі джерела [19]

Значну частину соціальної інфраструктури складають організації, що історично функціонують на засадах самоокупності через надання платних послуг населенню. До цієї категорії належать підприємства житлово-комунального сектору, сфери побутового обслуговування та громадського харчування.

Паралельно розвивається мережа закладів освіти змішаного типу фінансування. Освітній сектор представлений як державними, так і приватними установами, включаючи дошкільні заклади, загальноосвітні школи, гімназії та ліцеї. Особливістю вищої освіти є впровадження моделі подвійного фінансування, де поряд з бюджетними місцями функціонують комерційні форми навчання.

Аналогічна ситуація спостерігається у сфері охорони здоров'я, де сформувалася змішана система медичних закладів, що включає як державні

установи (клініки, медичні центри, лікарні), так і приватні медичні заклади, які надають альтернативні варіанти медичного обслуговування населення.

Тим не менше, якщо говорити про основні джерела фінансування соціальної сфери в Україні то їх можна класифікувати на внутрішні та зовнішні (див. рис. 1.2).

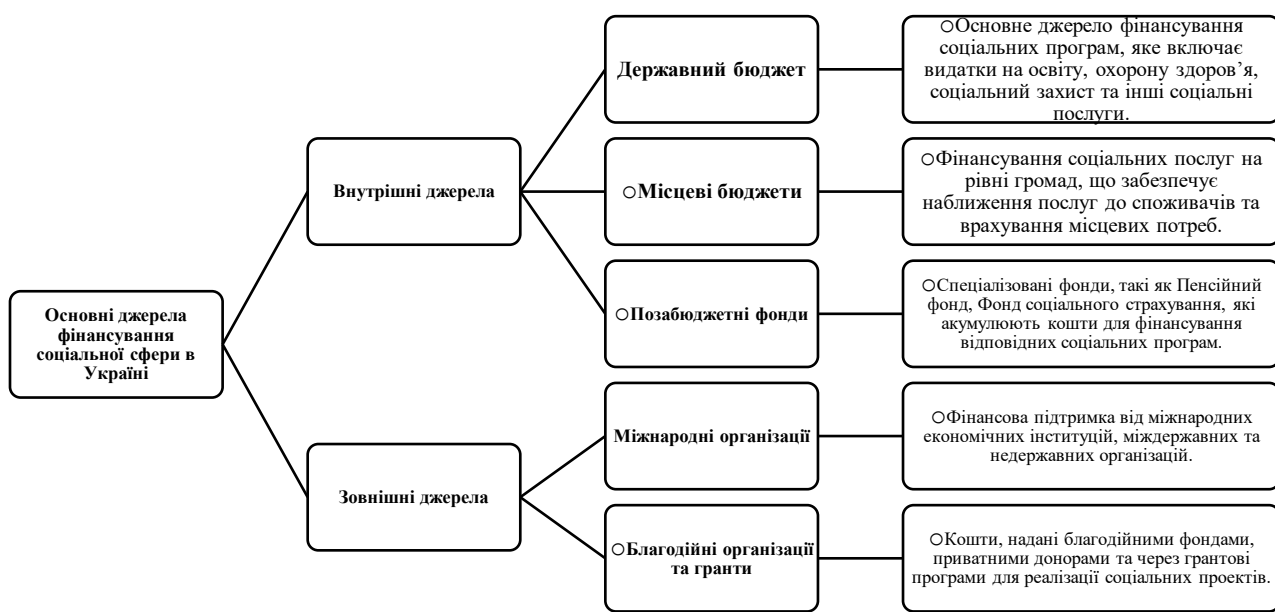

Рис. 1.2. Основні джерела фінансування соціальної сфери в Україні

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [8; 18; 26]

З огляду на рис. 1.2. відзначимо, що основних джерел фінансування соціальної сфери в Україні є як багатокомпонентна структура спрямована на забезпечення функціонування та розвитку системи соціальних послуг. Внутрішні джерела фінансування, зокрема, державний та місцеві бюджети, відіграють ключову роль у підтримці основних соціальних програм, таких як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Завдяки децентралізації фінансування соціальних послуг місцеві бюджети стають більш гнучким та ефективним інструментом, який враховує специфічні потреби громад. Окремо слід відзначити значення позабюджетних фондів, які спеціалізуються на акумулюванні коштів для цільового фінансування певних програм, таких як пенсійне забезпечення чи соціальне страхування.

Щодо зовнішніх джерел, їх значення зростає в умовах економічної нестабільності або криз. Міжнародна допомога та фінансування від міжнародних організацій, зокрема гранти та благодійні кошти, дозволяють реалізовувати соціальні проєкти, які спрямовані на покращення якості життя населення, розвиток інфраструктури та забезпечення соціальної рівності. Благодійні фонди та приватні донори сприяють вирішенню нагальних соціальних проблем, додаючи гнучкість та швидкість у реалізації проєктів.

Отже, ефективне використання як внутрішніх, так і зовнішніх джерел фінансування є критично важливим для сталого функціонування соціальної сфери України. Збалансоване поєднання державних коштів, місцевих бюджетів, міжнародної допомоги та благодійної підтримки дозволяє забезпечувати базові соціальні потреби населення, знижувати нерівність та сприяти економічному зростанню через інвестування в людський капітал.

1.3. Роль держави у фінансуванні соціальних послуг та забезпеченні соціальних стандартів

Держава відіграє ключову роль у фінансуванні соціальних послуг і забезпеченні соціальних стандартів, виконує низку важливих функцій.

Перш за все вважаємо за необхідне відзначити нормативно-правове регулювання. Так, держава розробляє та приймає законодавчі акти, які визначають принципи, механізми та гарантії соціального захисту, забезпечують єдині стандарти та підходи до надання соціальної допомоги та послуг [23]. До прикладу, такими актами є:

- Конституція України як основний законодавчий акт, який гарантує соціальні права громадян, включаючи право на соціальний захист, доступ до освіти, охорони здоров'я, житла, а також встановлює принципи соціальної справедливості та рівності;

- Закон України «Про соціальні послуги», який регулює надання соціальних послуг в Україні, визначає категорії осіб, які мають право на їх отримання, та механізм їх надання;

- Закон України «Про пенсійне забезпечення», який створює правові засади для надання пенсій, визначає умови нарахування пенсій, пенсійних виплат та соціального забезпечення осіб похилого віку.

Важливо відзначити, що вищезазначений список не є вичерпним, але ці нормативно-правові акти та інші законодавчі ініціативи є основою правового поля, яке забезпечує соціальний захист та надання соціальних послуг на державному рівні.

Другим, на наш погляд слід відзначити фінансування та ресурсне забезпечення. Так, держава виділяє кошти з державного бюджету на реалізацію соціальних програм, виплату соціальних допомог та пенсій, утримання закладів соціальної сфери, що є одним із ключових аспектів забезпечення дієвості системи соціального захисту [23].

Третім виступає адміністративне управління. Одним із ключових механізмів державного регулювання соціальної сфери є адміністративне управління, що включає створення спеціалізованих органів виконавчої влади, відповідальних за розробку, впровадження, моніторинг та контроль соціальної політики [23]. Основними органами державного управління у сфері соціального захисту є:

- Міністерство соціальної політики України як центральний орган виконавчої влади, що формує та реалізує державну політику у сфері соціального захисту, праці, зайнятості, пенсійного забезпечення та соціального страхування;

- Державна служба зайнятості, яка забезпечує реалізацію політики зайнятості населення, надає послуги з працевлаштування, здійснює контроль за дотриманням прав безробітних;

- Пенсійний фонд України, який відповідає за управління системою пенсійного забезпечення, адміністрування пенсійних виплат, контроль за надходженням страхових внесків;

- Фонд соціального страхування України, який фінансує страхові виплати у разі тимчасової непрацездатності, нещасних випадків на виробництві, втрати годувальника тощо;

- та інші.

Тим не менше, прикладом ефективної роботи адміністративного управління є проєкт «Дія» та цифровізація соціальних послуг, яка передбачає впровадження онлайн-сервісів для оформлення соціальних виплат, пенсій, субсидій значно спростило доступ громадян до державної підтримки.

Таким чином, адміністративне управління відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності державної соціальної політики, координації діяльності соціальних установ та реалізації соціальних гарантій для населення.

Четвертим відзначимо координаційну діяльність. В даному випадку держава забезпечує злагоджену взаємодію між усіма суб'єктами, задіяними у сфері соціального захисту: органами влади, установами, організаціями, громадськими об'єднаннями, що дає змогу підвищити ефективність і комплексність соціальної підтримки населення [23].

П'ятим, не менш важливим – розвиток інфраструктури. Держава сприяє розвитку мережі закладів та закладів надання соціальних послуг: територіальних центрів соціального обслуговування, реабілітаційних центрів, притулків, будинків-інтернатів тощо, що забезпечує доступність соціальної допомоги різним категоріям громадян [23].

По-шосте, відзначимо інформаційно-консультативну підтримку, коли держава організовує інформування населення про наявні соціальні гарантії, програми та механізми їх отримання. Така просвітницька робота сприяє підвищенню обізнаності громадян про їхні права та можливості в системі соціального захисту [23].

Останнє полягає в тому, що забезпечення соціальних стандартів та є важливою складовою соціальної політики держави. Його метою є встановлення державних соціальних стандартів і нормативів є визначення механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій громадян, що сприяє

підвищенню рівня життя населення та забезпеченню соціальної справедливості [23].

Таким чином, держава, виконуючи вищезазначені функції, забезпечує ефективне фінансування соціальних послуг та встановлення соціальних стандартів, що є основою для сталого розвитку соціальної сфери та підвищення добробуту громадян.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

2.1. Законодавча база фінансування соціальної сфери: аналіз основних нормативно-правових актів

Фінансування соціальної сфери є ключовим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення соціального захисту громадян, доступу до освітніх, медичних та інших соціально значущих послуг. В Україні правове регулювання фінансування соціальної сфери здійснюється через систему законодавчих актів, що визначають джерела, механізми та принципи розподілу бюджетних коштів, яких є значна кількість.

Відзначимо, що основними нормативно-правовими актами у сфері фінансування соціальної сфери є:

1. Конституція України, яка є основним законодавчим актом, що визначає соціальні права громадян, включаючи право на соціальний захист (ст. 46), охорону здоров'я (ст. 49), освіту (ст. 53) тощо [14]. Вона закріплює обов'язок держави забезпечувати гідний рівень життя та соціальні гарантії громадян.

2. Бюджетний кодекс України. Він визначає механізм формування та використання державного та місцевих бюджетів у частині фінансування соціальних програм. Відповідно до нього, видатки на соціальну сферу є захищеними статтями бюджету, що гарантує стабільність їх фінансування [1].

3. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [20], який визначає основні соціальні стандарти, що гарантуються державою, зокрема прожитковий мінімум, мінімальну заробітну плату та мінімальний розмір пенсії. Він регламентує механізм їх фінансування та періодичність перегляду.

4. Закон України «Про соціальні послуги» [22]. Закон визначає механізм надання соціальних послуг, джерела їх фінансування, а також категорії громадян, які мають право на отримання допомоги. У ньому зазначено, що фінансування

соціальних послуг здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, міжнародної допомоги та благодійних внесків.

5. Закон України «Про пенсійне забезпечення», який регламентує порядок нарахування та виплати пенсій в Україні, визначає джерела фінансування пенсійної системи, зокрема надходження до Пенсійного фонду України. Закон встановлює диференційований підхід до пенсійного забезпечення залежно від страхового стажу та віку.

В тому числі вважаємо за необхідне відзначити міжнародно-правові акти, які стосуються фінансування соціальної сфери. Так, фінансування соціальної сфери також регулюється міжнародними договорами та зобов'язаннями України перед міжнародними фінансовими організаціями та установами, зокрема:

- Європейська соціальна хартія – закріплює основні соціальні права громадян [11];
- Конвенції Міжнародної організації праці (МОП)– встановлюють міжнародні стандарти у сфері соціального забезпечення [29];
- Угоди з міжнародними фінансовими організаціями (МВФ, Світовий банк, ЄС) – впливають на бюджетні пріоритети та програми соціального фінансування.

Отже, нормативно-правове регулювання фінансування соціальної сфери в Україні охоплює широкий спектр нормативно-правових актів, які визначають основні джерела фінансування, механізми розподілу коштів, гарантії соціального захисту. Проте актуальними залишаються питання ефективності використання бюджетних коштів, підвищення адресності соціальних виплат, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів соціального забезпечення.

2.2. Особливості бюджетного фінансування соціальної сфери в Україні

Бюджетне фінансування соціальної сфери в Україні має низку особливостей, які визначають його структуру, динаміку та ефективність. Основним джерелом фінансування соціальних програм є пряме бюджетне фінансування, яке здійснюється через державний та місцеві бюджети. У 2018-2021 роках обсяги бюджетних коштів на програми соціального захисту зросли в 1,2 раза. Зокрема, у 2021 році на ці потреби було спрямовано 367,35 млрд грн, що на 20,63 млрд грн більше порівняно з попереднім роком. Проте, незважаючи на зростання в абсолютних цифрах, щорічно спостерігається недофінансування запланованих програм соціального захисту [9].

Також у 2022-2024 роках бюджетні кошти на соціальну сферу в Україні продовжили зростати, що відображає прагнення держави забезпечити належний соціальний захист громадян, особливо в умовах економічних викликів та військових дій. Якщо говорити про 2022 рік, то видатки на соціальне страхування становили 426 млрд грн, що на 86,5 млрд грн більше порівняно з 2021 роком. Таке зростання зумовлено необхідністю підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих верств населення [24].

В період 2023 року фінансування соціального забезпечення досягло 469,3 млрд грн, що становить 11,7% сукупних видатків державного бюджету. Порівняно з попереднім роком, це на 43,3 млрд грн більше, що свідчить про посилення соціальної підтримки [24].

Також, відзначимо той факт, що у структурі соціальних видатків значну частку займають:

- Пенсійне забезпечення, де у 2023 році на пенсійні програми було виділено 273,6 млрд грн, що на 40,7 млрд грн більше, ніж у 2022 році. Таке зростання пов'язане з індексацією пенсій та підтримкою пенсіонерів в умовах інфляції [24];

- Соціальна допомога, у період 2024 році на надання соціальної допомоги населенню передбачало 183 млрд грн, що на 12,2 млрд грн більше, ніж у попередньому році. Дані кошти спрямовуються на підтримку малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю та інших вразливих груп [4].

Таким чином, бачимо, що бюджетне фінансування соціальної сфери в Україні у 2022-2024 роках характеризується поступовим зростанням видатків та прагненням держави забезпечити соціальний захист населення. Проте існує потреба в підвищенні ефективності використання коштів та вдосконаленні механізмів управління соціальними програмами.

З іншого боку, зауважимо, що соціальні послуги в Україні фінансуються як з державного, так і з місцевих бюджетів. Під час децентралізації значну частину повноважень та ресурсів щодо реалізації соціальної політики було передано на місцевий рівень, що дало змогу наблизити надання соціальних послуг до їх безпосередніх споживачів. Проте не всі громади мають достатні ресурси для задоволення потреб мешканців у соціальних послугах [26].

Наприклад, однією з найбільших бюджетних програм соціальної політики України є виплата пенсій та соціальних допомог громадянам, які опинилися у складних життєвих обставинах. Такі програми займають значну частину видатків державного бюджету та є пріоритетними у сфері соціального захисту [25].

Незважаючи на збільшення фінансування, соціальна сфера в Україні залишається недофінансованою. Ми вважаємо, що це зумовлено обмеженістю бюджетних ресурсів та необхідністю оптимізації видатків. Крім того, існують проблеми в управлінні та контролі за використанням коштів, що потребує впровадження ефективних механізмів моніторингу та оцінки ефективності бюджетних програм.

Таким чином, бюджетне фінансування соціальної сфери в Україні характеризується як позитивними тенденціями зростання видатків, так і проблемами щодо ефективного використання коштів та забезпечення належного рівня соціального захисту населення.

2.3. Проблеми правового забезпечення фінансування соціальної сфери

Дослідження показують, що перед системою фінансування соціальної сфери стоять два важливі виклики. По-перше, існує структурне обмеження, пов'язане з комунальних закладів соціального обслуговування, що значно ускладнює процес бюджетного планування та знижує оперативність прийняття рішень щодо надання соціальних послуг населенню. По-друге, є недосконалість законодавчої бази. Нормативно-правові та законодавчі акти містять суперечливі положення, а в деяких важливих аспектах взагалі відсутні. Такі прогалини перешкоджають формуванню конкурентного середовища в соціальних послугах та створенню рівних можливостей для всіх постачальників послуг.

Якщо говорити про інституційний вимір, то важливим елементом фінансового забезпечення соціальних послуг є кошти, що надходять безпосередньо від отримувачів послуг. Такі надходження зараховуються до спеціального фонду бюджету та використовуються установами виключно для забезпечення їхньої основної діяльності та надання соціальних послуг. Однак така система суперечить принципу клієнтоорієнтованості, оскільки бюджетні кошти спрямовуються на утримання закладів, а не на безпосереднє забезпечення потреб громадян у соціальних послугах.

Суттєвим недоліком є відсутність систематичної оцінки потреб населення в соціальних послугах, що негативно впливає на ефективність бюджетного планування. Статистичні дані, які передбачені на рис. 2.1 свідчать про значне зростання видатків місцевих бюджетів на соціальну політику - майже на 60% у 2023 році порівняно з 2021 роком. При цьому спостерігається неповне використання запланованих коштів: у 2022 році виконання бюджету склало 83,17% (невикористано 5,9 млрд грн), а в 2023 році - 90,97% (невикористано 4,45 млрд грн) [6].

Така ситуація може бути зумовлена комплексом факторів: недостатніми надходженнями до бюджету, неефективним плануванням видатків та

несвоєчасністю управлінських рішень. Особливо важливим фактором залишається відсутність належної системи оцінювання соціальних потреб населення, що ускладнює процес раціонального розподілу бюджетних ресурсів.

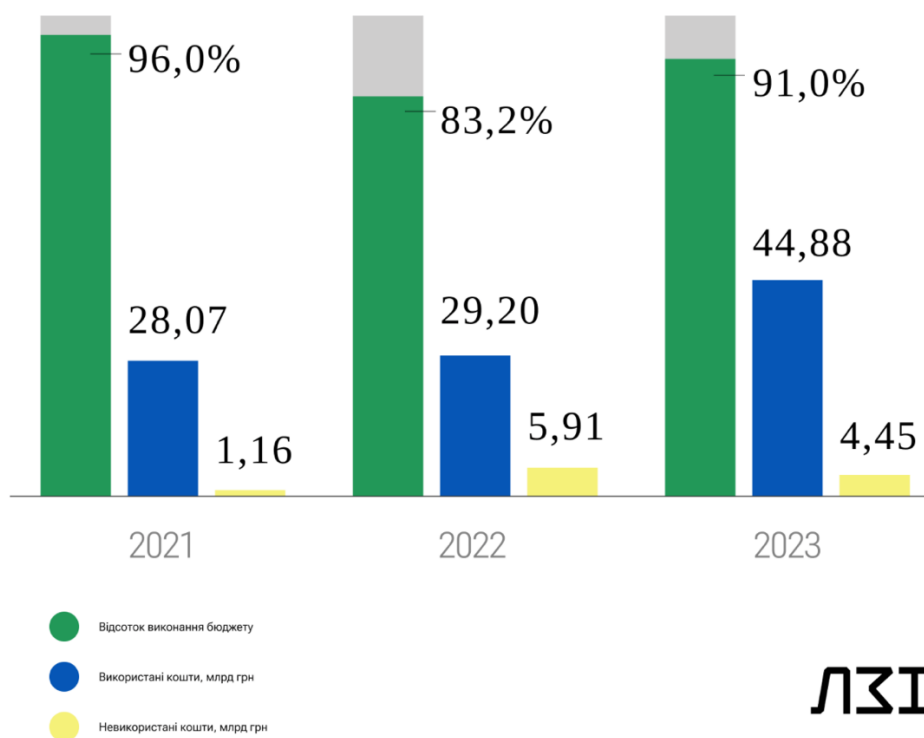

Рис. 2.2. Виконання місцевого бюджету (загальний та спеціальний фонд)
Примітка. Побудовано автором на основі джерела [27]

Наступним, якщо говорити про правові проблеми, то важливо відзначити, що переорієнтація фінансування з утримання установ на безпосереднє надання соціальних послуг ускладнюється низкою правових перешкод. Основою для визначення вартості соціальних послуг є тарифікація, яка базується на державних стандартах та враховує планові економічно обґрунтовані витрати й очікуваний обсяг надання послуг.

Оновлений порядок регулювання тарифів на соціальні послуги, затверджений Постановою КМУ № 486, що набрав чинності в травні 2024 року, не лише не розв'язав наявні проблеми, але й створив додаткові складнощі [21]. Ключовими викликами залишаються: відсутність державних стандартів для значної частини соціальних послуг, причому деякі чинні стандарти були розроблені до впровадження нового Закону України «Про соціальні послуги» у

2019 році. Крім того, існуючі державні стандарти потребують узгодження з вимогами оновленого Порядку регулювання тарифів [17].

Вищевідзначена ситуація унеможлиблює коректне визначення тарифів та обчислення вартості соціальних послуг у випадках відсутності відповідних державних стандартів, що, в свою чергу, перешкоджає ефективному плануванню бюджетних видатків на соціальну сферу.

Попри наявність законодавчих механізмів для залучення недержавних організацій до надання соціальних послуг, існуючі фінансові та процедурні особливості створюють значні перешкоди. При використанні механізму соціального замовлення, недержавні організації укладають договори з місцевими громадами, однак ефективність цієї співпраці часто обмежується недостатністю місцевих бюджетів та затримками виплат [27].

Діюча система компенсації витрат передбачає значний термін очікування - понад два місяці, якщо інші умови не визначені договором, що створює суттєве фінансове навантаження на недержавних постачальників послуг, які змушені самостійно покривати операційні витрати, включаючи заробітну плату персоналу, без можливості отримання авансових платежів. Особливо гостро ця проблема постає перед малими організаціями та фондами, які мають обмежені фінансові ресурси.

Додатковим ризиком є тенденція до заниження вартості соціальних послуг, оскільки обсяг компенсацій визначається не реальними потребами, а фінансовими можливостями місцевих бюджетів. Внаслідок цих складнощів недержавні організації часто надають перевагу альтернативним джерелам фінансування, таким як гранти та благодійні внески.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

Фінансування соціальної сфери є ключовим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення соціального захисту населення. Незважаючи на поступове зростання бюджетних видатків, система фінансування соціальної сфери в Україні потребує вдосконалення з метою підвищення ефективності, адресності та стабільності.

Відзначимо декілька, на нашу думку, основних напрямків удосконалення фінансування соціальної сфери. По-перше, це оптимізація бюджетних витрат. На нашу думку, ефективне використання бюджетних коштів є ключовим фактором стабільності фінансування соціальної сфери. Оптимізація передбачає скорочення неефективних витрат, посилення контролю за розподілом бюджетних ресурсів, забезпечення їх цільової спрямованості. Напрямки такої оптимізації ми передбачити в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Напрямки оптимізації бюджетних витрат

№	Напрямок оптимізації	Очікуваний ефект
1.	Аудит бюджетних витрат	Виявлення та усунення неефективного використання коштів
2.	Діджиталізація соціальних послуг	Зменшення адміністративних витрат та підвищення прозорості
3.	Контроль над корупційними ризиками	Ефективніше використання бюджетних ресурсів

Примітка. Побудовано автором самостійно

Друге, що хочеться відзначити, це залучення альтернативних джерел фінансування. Вважаємо, що, крім державного бюджету, важливо розширювати альтернативні джерела фінансування, такі як гранти, міжнародна технічна допомога, партнерство з бізнес-спільнотою, залучення інвестицій. Джерела таких фінансувань ми передбачали в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Напрямки злучення альтернативних джерел фінансування

№	Джерело фінансування	Приклад реалізації
1.	Грантові програми ЄС	Фінансування соціальних проєктів через програми «Horizon Europe»
2.	Партнерство з бізнесом	Корпоративна соціальна відповідальність та підтримка соціальних ініціатив
3.	Міжнародні кредити	Позики від Світового банку для розвитку соціальних програм

Примітка. Побудовано автором самостійно

Наступний напрямок вдосконалення – децентралізація фінансування. Передача повноважень з фінансування соціальних програм на місцевий рівень сприятиме підвищенню ефективності використання коштів та наближенню послуг до потреб населення. Переваги такої децентралізації фінансування ми відобразили в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Переваги децентралізації фінансування

№	Переваги децентралізації	Виклики
1.	Гнучкість у розподілі коштів	Ризики нерівномірного розподілу ресурсів
2.	Врахування місцевих потреб	Необхідність підвищення фінансової спроможності громад
3.	Скорочення бюрократичних процедур	Відсутність належного контролю за витратами

Примітка. Побудовано автором самостійно

Останнім напрямком удосконалення є запровадження ефективної системи соціального моніторингу. На нашу думку, моніторинг соціальних програм дозволяє оперативно коригувати фінансування та забезпечувати його ефективність. Інструменти моніторингу ми передбачили в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Інструменти запровадження ефективної системи соціального моніторингу

№	Інструменти моніторингу	Очікувані результати
1.	Єдина база отримувачів соціальної допомоги	Усунення дублювання виплат
2.	Система електронного контролю витрат	Підвищення прозорості та підзвітності
3.	Оцінка ефективності соціальних програм	Зменшення неефективних витрат

Примітка. Побудовано автором самостійно

Таким чином, реформування системи фінансування соціальної сфери в Україні потребує комплексного підходу, що включає оптимізацію бюджетних видатків, розширення джерел фінансування, децентралізацію та впровадження сучасних систем моніторингу. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності соціальної політики та забезпеченню її сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Отже, фінансування соціальної сфери є ключовим елементом державної політики України, спрямованої на забезпечення соціального захисту населення та підвищення рівня добробуту громадян. У ході дослідження було виявлено основні проблеми, пов'язані з фінансуванням соціальної сфери, розглянуто його джерела та запропоновано шляхи удосконалення.

На основі аналізу джерел фінансування соціальної сфери було встановлено, що основним фінансовим інструментом залишається державний бюджет, який формується за рахунок податкових надходжень. Водночас спостерігається недостатність бюджетних ресурсів для покриття всіх соціальних потреб, що зумовлює необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування. У цьому контексті важливу роль відіграють міжнародні кредити, грантові програми, залучення приватного сектору через механізми державно-приватного партнерства.

Визначено, що держава відіграє визначальну роль у фінансуванні соціальної сфери, регулюючи процеси розподілу та контролю за використанням ресурсів. Дослідження правового регулювання фінансування соціальної сфери в Україні дозволило встановити, що воно базується на комплексній системі законодавчих актів, які визначають джерела, механізми та принципи фінансування соціальних гарантій. Конституція України закріплює соціальні права громадян, а такі нормативно-правові акти, як Бюджетний кодекс, закони України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про соціальні послуги» та «Про пенсійне забезпечення», встановлюють механізми розподілу бюджетних коштів.

Важливим фактором є вплив міжнародних угод, таких як Європейська соціальна хартія та конвенції МОП, що сприяють узгодженню національного законодавства з міжнародними стандартами соціального забезпечення. Проте залишається актуальним питання адаптації нормативно-правової бази до сучасних соціально-економічних реалій та міжнародних вимог.

Аналіз динаміки фінансування соціальної сфери показав, що попри загальне зростання бюджетних видатків, існує дисбаланс у розподілі коштів між різними напрямками соціальної політики. Також виявлено, що значна частка фінансування витрачається неефективно через бюрократичні перепони та корупційні ризики. У зв'язку з цим важливим є запровадження механізмів контролю за цільовим використанням бюджетних коштів та підвищення прозорості соціальних виплат.

Шляхи удосконалення фінансування соціальної сфери передбачають комплексний підхід, що включає оптимізацію бюджетних витрат, розширення джерел фінансування, децентралізацію фінансування та запровадження ефективної системи соціального моніторингу. Оптимізація бюджетних витрат повинна включати скорочення неефективних витрат, посилення контролю за розподілом коштів та використання цифрових технологій для підвищення прозорості соціальних виплат. Залучення альтернативних джерел фінансування дозволить зменшити навантаження на державний бюджет та створити додаткові можливості для фінансування соціальних програм. Децентралізація фінансування сприятиме більш ефективному використанню ресурсів на місцевому рівні, а запровадження сучасних інструментів соціального моніторингу дозволить оперативно реагувати на зміни у фінансових потребах соціальної сфери.

Таким чином, ефективне реформування системи фінансування соціальної сфери в Україні потребує комплексних заходів, спрямованих на раціональне використання фінансових ресурсів, розширення джерел фінансування та підвищення рівня прозорості та підзвітності. Реалізація цих заходів дозволить забезпечити стабільний розвиток соціальної сфери та покращити рівень соціального захисту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України: Кодекс від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 15.02.2025)
2. Великий тлумачний словник сучасної української мов (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
3. Верховод І. Соціальна сфера як економічна категорія та основасоціального розвитку. *Економічні горизонти*. № 1 2023. URL: <http://eh.udpu.edu.ua/article/view/273652/270422> (дата звернення: 10.02.2025)
4. Видатки на соціальну допомогу. Відомості Міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance (дата звернення: 18.01.2025)
5. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовка. К. : Знання, 2001. 254 с.
6. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 18.01.2025)
7. Державні соціальні стандарти. *Відомості Міністерства соціальної політики України*. URL: <https://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html?PrintVersion=&utm> (дата звернення: 15.02.2025)
8. Джерела фінансування соціальної політики. URL: <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3474-dzherela-fnansuvannya-socalnoyi-poltiki.html?utm> (дата звернення: 10.02.2025)
9. Длугопольський О., Козар А. Аналіз бюджетних витрат на соціальний захист населення: виклики пандемії COVID-19. *Вісник економіки*. 2022. Вип. 3. С. 38–64.
10. Економічна енциклопедія. URL: <http://ecodn.info/text/Econom/encyclo/str/E-758.htm> (дата звернення: 10.02.2025)
11. Європейська соціальна хартія : Міжнародний документ від 03.05.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_062?utm (дата звернення: 15.02.2025)

12. Зінь Е.К. Регіональна економіка К. : Професіонал, 2008. 528 с.
13. Кальницька М.А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. Економіка і суспільство. https://economyandsociety.in.ua/journals/10_ukr/91.pdf?utm (дата звернення: 10.02.2025)
14. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 15.02.2025)
15. Куценко В.І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) : монографія. В.І. Куценко ; за наук. ред. Б.М. Данилишина. Ніжин : Аспект-Поліграф, 2008. 818 с.
16. Миськів Г. В., Чапляк Н. І., Григоришин Н. О. Фінансування соціальної сфери в умовах децентралізаційних змін. *Львівського державного університету внутрішніх справ*. Науковий вісник № 2. 2018. С. 82-90.
17. Місія (все ще) нездійсненна: недоліки сфери соціальних послуг та як їх усунути. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/misiya-vse-shhe-nezdijsnenna-nedoliky-sfery-soczialnyh-poslug-ta-yak-yih-usunuty/> (дата звернення: 18.01.2025)
18. Овчарова Н. В. Бюджетне фінансування соціальної сфери. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/59544/7/Ovcharova_social_policy1.pdf;jsessionid=700FB751FF1DB5C2CBC8D26D2942EC3A (дата звернення: 10.02.2025)
19. Основні аспекти фінансування соціальної політики. Джерела фінансування. URL: <https://studies.in.ua/socialna-polityka-derzhavy/3466-osnovn-aspekti-fnansuvannya-socalnoyi-poltiki-dzherela-fnansuvannya.html> (дата звернення: 10.02.2025)
20. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення: 15.02.2025)
21. Про затвердження Порядку регулювання тарифів на соціальні послуги: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 01.06.2020 № 428.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/428-2020-п/ed20240504#Text> (дата звернення: 18.01.2025)

22. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 15.02.2025)

23. Роль держави в забезпеченні соціального захисту населення. URL: https://consultant.net.ua/consultant-article/6362?utm_source (дата звернення: 10.02.2025)

24. Соціальні видатки: що й чому фінансувала держава у 2023 році та що зміниться в 2024-му. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3853235-socialni-vidatki-so-i-comu-finansuvala-derzava-u-2023-roci-ta-so-zminitsya-v-2024mu.html?utm_source (дата звернення: 15.01.2025)

25. Студеннікова І. Соціальні видатки: що і чому фінансує держава у І півріччі 2023 року. URL: <https://voxukraine.org/sotsialni-vydatky-shho-i-chomu-finansuye-derzhava-u-i-pivrichchi-2023-roku?utm> (дата звернення: 18.01.2025)

26. Фінансування соціальної сфери: хто фінансує та які процедури? Відомості Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://decentralization.ua/news/18187?utm> (дата звернення: 18.01.2025)

27. Фінансування соціальної сфери: хто фінансує та які процедури? URL: <https://parlament.org.ua/analytics/finansuvannya-soczialnoyi-sfery-hto-finansuye-ta-yaki-procedury/?utm> (дата звернення: 10.02.2025)

28. Царук І.М. Теоретичні підходи щодо визначення соціальної сфери як складової економіки та її функцій. *Економіка. Управління. Інновації*. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2009_1_18 (дата звернення: 10.02.2025)

29. Список Конвенцій МОП, ратифікованих Україною та інших міжнародних актів. URL: <https://www.fpsu.org.ua/yuridicheskie-konsultatsii-2/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-robota/2545-spisok-konventsij-mop-ratifikovanikh-ukrajinoyu-stanom-na-29-zhovtnya-2013-r?utm> (дата звернення: 15.02.2025)